

François Quesnay.

Af

cand. mag. Birger Hansted.

François Quesnay, den fysiokratiske Skoles Stifter og dermed Grundlægger af den moderne nationaløkonomiske Videnskab, blev født den 4de Juni 1694 i Merly eller Maré i Nærheden af Montfort-Lamaury. Hans Fader var Advokat og ejede en mindre Landejendom, hvis Drift hans Hustru væsentlig forestod. Derude paa Landet blandt en fattig, udpint og nødlidende Befolkning voxede den unge Quesnay op, fri og frank som Landsbyens øvrige Ungdom. Faderen lod ham skøtte sig selv, og Moderen synes kun at have holdt ham til at gøre Nytte i Huset for i Tide at vække hans Lyst til Landvæsnet. Elleve Aar gammel havde han endnu ikke lært at læse, men hans tidligt udviklede Viljestyrke og Energi lod ham forbavsende hurtig overvinde alle Vanskeligheder, da først hans Interesse for boglige Sysler var bleven vakt.

Sexten Aar gammel bestemte Quesnay sig til at studere Kirurgi. Sin første Uddannelse modtog han af en uvidende Landsbykirurg, men snart drog han til Paris, hvor han foruden Kirurgi studerede Naturvidenskaberne, Mathematik og Metafysik. 1718 nedsatte han sig som Kirurg i Mantes og giftede sig kort Tid

efter med en Købmandsdatter fra Paris. I en lang Aarrække forblev han i Mantes og maaske var det nærmest et Sammenstød af tilfældige Omstændigheder, der foraarsagede hans Bortflytning til Paris, der skulde faa saa stor Betydning for den økonomiske Videnskab.

1730 udgav Quesnay nemlig et Skrift om Aareladning, hvori han støttet paa talrige omhyggeligt udførte Experimenter og hydrostatiske Undersøgelser skarpt kritiserede et af en af Datidens berømteste Kirurger, en vis Silva, nogle Aar i Forvejen udgivet Skrift om samme Emne. Den Revolution i hævdvundne Theorier, som Quesnays Skrift fremkaldte, henledede den berømte Kirurg de la Peyronnies Opmærksomhed paa ham, og da de la Peyronnie just dengang af Kongen havde udvirket Oprettelsen af et kirurgisk Akademi, ønskede han at knytte Quesnay til dette som »secrétaire perpétuel«.

Quesnay lod sig overtale, flyttede til Paris, hvor han som Kirurg traadte i Hertugen af Villerois Tjeneste og blev i 1737 udnævnt til »chirurgien ordinaire du roi« og Sekretær ved det i 1731 oprettede kongelige kirurgiske Akademi.

I Fortalen til første Bind af Akademiets Memoirer betonedes Quesnay allerede, at Iagttagelse og Experiment ere de eneste Veje til den videnskabelige Sandheds Erkendelse, og at alle Fremgangsmaader og Meninger, som kun have Fortidens Hævd at støtte sig til, saavel som alle uprøvede Sandsynligheder og løse, vage Muligheder kun bidrage til at føre bort fra Sandhedens Erkendelse.

1747 tog Quesnay, 53 Aar gammel, den medicinske Doktorgrad. Nærmest fordi han led af Gigtsmerter, der

undertiden gjorde hans Haand usikker. En anden vilde rimeligvis i Quesnays Alder have trukket sig tilbage til Privatlivet; men for dennes rastløse Aand faldt Overgangen fra en Videnskab til en anden forbavsende let, og selv Alderen synes at have været ude af Stand til at svække denne sjeldne Evne. To Aar senere blev han ved Comtesse d'Estrades Indflydelse ansat som Livlæge hos Marquisen af Pompadour med den beskedne Løn af 3000 frcs. aarlig. 1752 blev Quesnay optaget i Adelstanden, og Kongen, der — muligvis for Spøg — skal have kaldt ham sin Tænker, skal efter Fysiokraternes lidet trolige Paastand selv have komponeret hans Vaaben, der bestod af tre Stedmodersblomster — fleurs de pensée — med Devisen: »Propter cogitationem mentis«. Efter andre og sikkert paalideligere Beretninger har Mad. de Pompadour, der dengang stod paa Magtens Tinde, tegnet hans Vaaben. Samtidig med at hun overøste ham som sit øvrige Personale med Velgærninger, har hun imidlertid efter sin Selskabsdames, Mad. du Haussets, naivt ærlige Beretninger at dømme nøje vaaget over, at den Afstand, der ved Kongens Hof maatte herske imellem en tjenende Læge og en altformaaende Mætresse ikke blev overskredet.

Desværre er Mad. du Haussets, en underordnet, ubetydelig og trods sin adelige Byrd kun overfladisk dannet Selskabsdames, Memoirer, der indeholde Løst og Fast i broget Blanding og uden Datumangivelse, omtrent den eneste Kilde til vor Viden om Quesnays Ophold ved Versaillerhoffet. Men efter disse at dømme kan Fysiokraternes Paastand om den anerkendende Opmærksomhed, som saavel Mad. de Pompadour som

selve den indolente og træge Kong Ludvig den 15de skal have vist Quesnays Forfattervirksomhed neppe vare begrundet. Tvertimod synes Mad. de Pompadour ingensinde at have behandlet Quesnay anderledes end de andre Mænd, der vare i hendes Tjeneste. Betegnende for den kongelige Maitresses Selvfølelse er det saaledes, at hun stadig efter Mad. du Haussets Beretning — aldrig nedlod sig til at sige et Ord til Quesnay, naar han, hvad der hyppig skete, fik Tilladelse til at tage med hende til Paris, og dog var Quesnay en meget underholdende, vittig og skarpt tænkende Mand. Denne Antagelse, at Quesnay i Favoritindens Øjne kun har været et slet og ret Medlem af hendes Husstand, hvis Paalidelighed var prøvet, og ikke den tankerige Videnskabsmand, bestyrkes tilmed ved den Kendsgerning, at Mad. de Pompadour intetsteds i sine Memoirer og Breve nævner Quesnay og hans Venner, skønt hun deri ikke blot omtaler Hoffets Kavalerer og Damer, men ogsaa en Række af Datidens Videnskabsmænd og Forfattere. Men er denne Antagelse rigtig, forklares Quesnays Ophøjelse i Adelsstanden simpelthen som et Udslag af den ubegrænsede Hoffærdighed, der var karakteristisk for Mad. de Pompadour, og som ledede hende til at omgive sig med adelige Selskabsdamer, til at hverve en adelig Page og til at skaffe sin »Maître d'hotel« Collin en høj Orden for at have en dekoreret Tjener til sin personlige Opvartning. At alle de Smaatræk, der er bleven bevarede for Efterverdenen om Quesnays Ophold i Versailles, synes det imidlertid bestemt at fremgaa, at han aldrig har haft Øje for det nedværdigende i sin Stilling til Favoritinden, i hvem han kun synes at have set en Person i

en særlig indflydelsesrig Stilling. Ellers vilde han ikke i 1753 — rimeligvis som Tak for sin Ophøjelse i Adelsstanden — have dediceret Mad. de Pompadour sin »*Traité des fièvres continues*« med Ord saa svulstige, at den mest krybende Hofmand neppe kunde bøje sig dybere. Men gaadefuldt og uforklarligt er det, at Quesnay, Tænkeren, der dog har Øje for de Misbrug, der gik i Svang i Statshusholdningen og de Farer, der herfra truede Statens Bestaaen, og som langt fra kan frakendes Interesse for de laverestillede i Samfundet, aldrig synes at være bleven greben af Harme over det Skuespil, der opførtes ved Favoritindens Hof, og hvori han selv var rollehavende. Og ikke mindre uforstaaelig er det venskabelige Forhold, der bestod imellem Quesnay og Favoritindens Broder, de Marigni, en dumstolt, ubetydelig og ubegavet Person, hvem Søsterens Protektion havde skaffet en temmelig indflydelsesrig Stilling. Efter hans Død have Quesnays Tilhængere imidlertid lagt an paa at skjule hans Stilling i den kongelige Kurtisanes Tjeneste, hvorfor de planmæssigt have tillagt Kongen Ytringer og Handlinger, der faktisk ere Mad. de Pompadours, i Haab om derved at højne Quesnays, »Mesterens« Anseelse.

I 1750 var Quesnay bleven optagen iblandt »*les autres médecins consultants du roi*« og to Aar senere købte han Stillingen som »*premier médecin ordinaire en survivance*« og som »*médecin consultant du roi*«. Indtil sit 60de Aar havde Quesnay kun skrevet om Emner henhørende under Medicinen, Kirurgien og den animale Økonomi, de Fag til hvis Studium han havde viet sin Ungdom og sin Manddoms kraftigste Aar. Hans Op- hold paa Slottet i Versailles og det Indblik, hans Stil-

ling som Livlæge hos Mad. de Pompadour maatte give ham i Statshusholdningens Planløshed og Ubehjælp-somhed, i Landbrugets, Industriens og Handelens Forfald samt i Befolkningens Mangel paa Evne til at bære den voxende Skattebyrde synes imidlertid lidt efter lidt at have ledet hans videnskabelige Forskning ind paa nye Baner. Metafysik, Naturet, Statsforfatning og Nationens Husholdning bleve nu Genstand for hans Undersøgelser og 62 Aar gammel debuterede han 1756 under Pseudonymet »Quesnay le fils« i Encyclopædien med Artiklerne »évidence« (Metafysik) og »fermiers« (écon. polit.), hvilke Artikler Aaret efter fulgtes af Artiklen »grains« (écon. polit.).

I disse Arbejder, hvis Fremkomst vakte nogen Opsigt, gjorde Quesnay gældende, at Hoveriarbejde, Militærpligt og alle Indskrænkninger af Kornhandlens Frihed vare lige uheldbringende for Staten og for Landbefolkningen, idet saadanne Foranstaltninger afholdt formuende Personer fra at lade deres Kapitaler komme Agerbruget tilgode og tilskyndede velstaaende Forpagtere til at etablere deres Sønner i Købstæderne, hvorved der aarlig gik store Kapitaler tabte for Landbruget, saa at dette gradvis, om end langsomt, forarmedes. Hele Menneskeslægten led efter Quesnays Mening under Følgerne af Kapitalens Tendens til at drage sig bort fra Agerbruget, da dette alene er produktivt, medens alle andre Næringsveje ere sterile og kun lønnes og vedligeholdes af Agerbrugets Nettoudbytte (produit net).

I Følge Dupont havde Quesnay foruden de for-annævnte Artikler yderligere skrevet til Encyclopædien Artiklerne »intêret de l'argent«, »impôt« og »hommes« ;

men da Encyclopædien paa den Tid ophørte med at udkomme offentligt og med Regeringens Billigelse, troede Quesnay, at han skyldte sin Stilling ved Hoffet at trække sig tilbage fra dette Foretagende.

Alle disse Artikler ere indtil den nyeste Tid blevne betragtede som tabte. Selv Prof. Dr. Aug. Oncken, der i en Aarrække ihærdigt har arbejdet paa at genvække Interessen for Fysiokraternes Theorier, der vare ved at synke i Glemsel, og som i 1888 foranstaltede en omhyggelig Udgave af Quesnays Værker, kender intet af disse Skrifter. Først Dr. Stephan Bauers i 1890 foretagne Undersøgelser af de parisiske Bibliothekers Haandskriftsamlinger skyldes det, at Artiklen »hommes« samt et Par andre af Quesnays Skrifter, som indtil da betragtedes som forsvundne, ere blevne dragns frem for Dagens Lys. Artiklerne »impôt« og »interêt de l'argent« synes derimod at være fuldstændigt tabte.

1757 udkom Mirabeau den ældres »l'ami des hommes ou traité de la population«, der ved sin Fremkomst vakte usædvanlig Opsigt og i kort Tid oplevede en Række Udgaver for efter forholdsvis faa Aars Forløb tilligemed sin Forfatter at synke i fuldstændig Forglemmelse. Skønt Mirabeau betragtede Befolkningens Tilvæxt som Kilde til Nationalvelstandens Forøgelse og ikke omvendt som Quesnay den nationale Formues Forøgelse som Aarsag til Befolkningens Tilvæxt, fandt Quesnay dog i Mirabeaus Skrift Berøringspunkter med de af ham forfægtede Ideer, hvorfor han indbød Mirabeau til en Sammenkomst, under hvilken det lykkedes ham efter en stormfuld Scene ved sin logiske Bevisførelse at vinde den opbrusende, men uklare og

ulogiske Mirabeau fuldstændigt for sine Ideer. Mirabeaus Omvendelse til Fysiokratismen blev af stor Betydning for den nyfødte »Videnskab«, som Fysiokraterne senere kaldte Ensemblet af de af dem opstillede Theorier; thi Mirabeaus Iver bidrog meget til, at en Skole virkelig blev dannet. I en Aarrække holdt dennes Medlemmer ugentlige Møder i Mirabeaus Gaard i Paris.

I Slutningen af 1758 eller Begyndelsen af 1759 udkom første Udgave af Quesnays »Tableau économique« med dertil føjet Forklaring betitlet: »Extraits des économies royales d. M. de Sully«, en Udgave, der synes at være gaaet fuldstændig tabt, og hvis Historie den Dag i Dag langt fra er fuldt opklaret. Man ved om denne Udgave af den økonomiske Tavle, at den var særlig smukt udstyret, i 4to og blev trykt i Statsstrykkeriet i Versailles i Decbr. 1758 eller i Foraaret 1759, ja Kongen siges endog at have været behjælpelig med dens Trykning og Sætning, en Paastand, hvorfor der rigtignok ikke foreligger Skygge af Bevis. Men trods dette have flere senere Forfattere paa Grundlag af denne Fabel, forsøgt at give det Udseende af, at Kong Ludvig den 15de har omfattet Fysiokraternes Arbejder med stor Interesse. Det er egentlig først Loménie, der har rejst Indsigelse imod Rigtigheden af det Sagn, der paa Grundlag af denne og lignende uvederhæftige Beretninger var i Færd med at danne sig.

Af en sikkert misforstaaet Ytring i Mad. du Haussets Memoirer har Aug. Oncken draget den ganske urimelige Slutning, at Quesnay under Statens dybe Forfald omkring Nytaar 1759 har troet sig kaldet til at træde i Spidsen for Statens Styrelse, og af den

Grund har overrakt Kongen sin »økonomiske Tavle«. Da Kongen imidlertid skal have modtaget Quesnays Memoire med haanlig Ligegyldighed, antager Oncken, at Quesnay selv har ødelagt de faa Aftryk, der faktisk blev taget af Tavlen, for at udslette ethvert Spor af sin uheldige Kandidatur. Da det er bekendt, at den daværende Udenrigsminister, Abbed Bernis, i Oktober 1758 i Nærværelse af og med Støtte af Mad. de Pompadour overrakte Kongen en Memoire om Statens finansielle Styrelse, og denne blev højst unaadigt optaget, betragter jeg det som utvivlsomt, at Mad. de Hausset, der selv siger, at hvad hun nedskriver — som sædvanligt uden Datum — er fortalt hende flere Maaneder i Forvejen af Quesnay, sigter til Kongens Modtagelse af Abbed Bernis Memoire, saameget mere som hele det paagældende Afsnit i Dagbogen handler om Abbed Bernis, der blev Kardinal d. 30te Novbr. 1758. Kun Ordet »point central«, som Kongen gentagende skarpt betoner, og den Omstændighed, at Fortællingen er lagt Quesnay i Munden, kan have forledet Oncken til en saa dristig Slutning, for hvis Rigtighed han ikke har bedre Bevis end Quesnays Had til Choiseul.

Den første for et større Publikum bestemte Udgave af den økonomiske Tavle skyldes Mirabeau og er optaget som Supplement til Udgaven af »l'ami des hommes« for 1760. I en mere udvidet Form findes Tavlen i samme Forfatters »Philosophie rurale (1763); men først i 1767 udgav Quesnay selv Tavlen i det økonomiske Tidsskrift, der dengang stod til Fysiokraternes Disposition. Samtidig med Artiklen »hommes« har Dr. Stephan Bauer i Nationalbibliotheket i Paris

fundet et Manuskript til første Udgave af den økonomiske Tavle, samt en ubekendt kun i tre Exemplarer trykt anden Udgave af Tavlen og nogle Breve fra Quesnay til Mirabeau om denne; men intet Ord i disse tyder paa, at Quesnay har tænkt at komme i Spidsen for Ministeriet. Da Sproget i de Tavlen ledsagende Maximer imidlertid er langt mere behersket end i de senere Udgaver, og alle Udtalelser om vilkaarligt paalignede Skatter, om Frankrig som et forarmet Rige, om de store Hæres ødelæggende Virkninger og lign., som sikkert vilde have harmet Kongen, mangle i Manuskriptet, er det sandsynligt nok, at dette før Trykningen er blevet forelæst Mad. de Pompadour.

Den økonomiske Tavle, som Fysiokraterne betragtede som den økonomiske Videnskabs Toppunkt, og til hvilken de saa op som til et inspireret Skrift, er en Samling Formler, ved Hjælp af hvilke Quesnay troede det muligt, sikkert og hurtigt, at finde Virkningen af de Forandringer, som en hvilkenksomhelst Aarsag kunde medføre med Hensyn til de forskellige Goders Frembringelse, Fordeling og Circulation, saa Tavlen med matematisk Nøjagtighed kunde give Værdien af enhver Regeringsforanstaltning i alt Fald i økonomisk Henseende.

Den økonomiske Tavles Tal ere imidlertid valgte fuldkommen vilkaarligt og tjene kun til at anskueliggøre Quesnays Opfattelse af Produktion, Konsumtion og Renudbyttets Fordeling imellem de forskellige Samfundsklasser. Tavlen forudsætter tilmed en fri og fuldkommen organiseret Agerdykningsstat i sin højeste Blomstring; thi kun under denne Forudsætning kan Høstudbyttet tænkes at give det størst mulige Netto-

udbytte (produit net) og hver Klasse at erholde sin fulde Andel af dette. Enhver Ændring i disse Forudsætninger har en tilsvarende Ændring i Tavlen til Følge; men da den Hovedgrundsætning, hvorpaa hele Tavlens kunstige og indviklede Bygning hviler, nemlig at Agerbruget alene er produktivt, alene frembringer nye Værdier og giver et virkeligt Nettoudbytte, er falsk, vil de Resultater, hvortil Tavlens Anvendelse fører, i hvert enkelt bestemt Tilfælde være vildledende og stridende imod Virkeligheden, en Kendsgæring der dog ikke var istand til at aabne Quesnays og hans Disciples Øjne for deres Theories Uholdbarhed.

Før Quesnay er lignende Tanker navnlig fremstillede af Cantillon, Vanderlint og Asgille, samt af de Franskmænd, der som Herbert maa antages for direkte paavirkede af disse Mænd. Den Tredeling af Jordens Udbytte, som Quesnay lærer, stammer sikkert fra Cantillon, der oplyser, at det er gammel Skik blandt Englands Forpagtere at beregne tre Renter. Den ene betalte Forpagterne til Grundejerne, med den anden dækkede de deres Udgifter til Folke- og Kreaturhold samt til Slid paa Inventariet, og den tredje Rente var deres Gevinst, som gav dem Midler til at leve mere bekvemt og standsmæssigt. Af de to Tredjedele af Udbyttet, som Forpagteren beholdt, paastod Cantillon, at alle paa Landet levende Personer ernæredes, saa vel som den Del af Bybefolkningen, hvis Frembringelser brugtes paa Landet. Af Grundejernens Tredjedel ernæredes alle Kunstnere samt de Købmænd og Haandværkere, der ikke stod i direkte Forbindelse med Forpagterne.

Hvor megen eller hvor ringe Indflydelse Cantillons Bog om Handelens Natur har haft paa Quesnays Undersøgelser, er det vanskeligt at komme til Klarhed over; men af den ufortjente Haan, hvormed flere af Quesnays Disciple, særlig Dupont de Nemours søge at affærdige Cantillon er jeg nærmest tilbøjelig til at sætte den meget højt. Quesnay selv har en udpræget Tendens til Selvforherligelse og til at ville reducere det, han har modtaget fra andre Forfattere til et rent Minimum. At han kalder Cantillon »un sot«, er derfor intet Modbevis imod, at han har øst af dennes Skrifter.

I 1760 udgav Mirabeau sin »Theorie de l'impôt«, hvori han søgte at bevise, at det var fordelagtigt for Konge og Folk at afløse samtlige eksisterende Stats-skatte med en eneste Skat paa Jordens Nettoudbytte. Denne Bogs Udgivelse havde til Følge, at Mirabeau i nogle Maaneder blev forvist til sit Gods i Bignon. Da denne Straf synes at have gjort et overvældende Indtryk paa Quesnay og hans Tilhængere, der havde ventet et ganske andet Resultat, tror Loménie men sikkert uden Grund sig berettiget til deraf at slutte, at den forsigtige Quesnay, der ikke selv vilde udsætte sig for nogen Fare, har fristet og ægget den af Naturen fremfusende og dumdristige Mirabeau til at forsøge Virkningen af en udførlig Fremstilling af det fysiokratiske Systems Hovedtheori, Theorien om Eneskatten, for ret at komme under Vejr med Regeringens Stilling til Propagandaen for de fysiokratiske Ideer. Denne Antagelse er saa meget uretfærdigere, som Quesnays Liv ellers ikke frembyder Billedet af en til Fejghed sig nærmende Forsigtighed. Sikkert er det kun, at han

har kendt Mirabeaus Bog, før den udkom i Trykken, og med Spænding ventet Udfaldet af dens Udgivelse.

Mirabeaus Fald viste Quesnay og hans Disciple, hvor langt Kongen var fra at nære blot den mest overfladiske Interesse for deres Theorier. Et Øjeblik lammede denne Kendsgærning deres agitatoriske Iver og i to à tre Aar var der stille omkring Quesnay. Da Fysiokraterne atter genoptog deres Virksomhed, tog de ikke længer Sigte paa Regeringen, men paa de dannede Klasser, imellem hvilke de begyndte en energisk og omfattende Agitation for deres Theorier. Af mere fremragende Mænd havde Mercier de la Rivière og den helt unge Dupont de Nemours kort Tid efter Mirabeaus Omvendelse sluttet sig til Quesnay. Le Mercier de la Rivière, der senere blev Skolens dygtigste politiske Skribent, blev imidlertid kort Tid efter udnævnt til Intendant paa Martinique, hvorfra han først kom tilbage efter flere Aars Forløb. Dupont de Nemours var en ung Literat, hvem Tilfældet førte ind paa økonomiske Studier. Uden at have læst et eneste af Fysiokraternes Skrifter kom han til de samme Grundtanker, som Quesnay nogle Aar i Forvejen havde udviklet i Encyclopædien. I 1763, da Statens Finanser vare i den forfærdeligste Uorden, skrev Dupont et Flyveskrift om Nationalformuen som Svar paa et lignende Skrift af Roussel de la Tour. Dette Skrift bragte ham i Berøring med Quesnay og Mirabeau, og snart var Dupont et af de mest virkelystne Medlemmer af Quesnays Skole. Morellet skaffede ham i Efteraaret 1765 Stillingen som Redaktør af »Journal de l'Agriculture, du Commerce et des Finances«, et i enhver Henseende neutralt Magasin, hvis Ejere krævede af Redaktøren,

at han skulde opsamle alle Udtalelser om økonomiske Emner, ligegyldigt om de vare gode eller slette, fornuftige eller ufornuftige. Et Krav som Dupont ikke tog fjerneste Hensyn til; thi saalænge han stod i Spidsen for Redaktionen af dette Tidsskrift, blev det benyttet til hensynsløs Propaganda for Fysiokraternes Theorier, og baade Mirabeau og Quesnay skrev deri under mange forskellige Mærker.

I 1764 havde Mirabeau i Tillid til den Ro, hvormed Regeringen fandt sig i en temmelig heftig Diskussion om Kornhandelens Frihed og om Kornudførsel, udsendt et nyt Arbejde under Titlen: »Philosophie rurale«, hvori han gav en udførlig over den økonomiske Tavle bygget Fremstilling af Quesnays Theorier. Dette Skrift udmærker sig iøvrigt kun ved knudret Stil og kunstlet Sætningsbygning. Af Tanker, ejendommelige for Mirabeau, findes der meget faa i hele Bogen, det er Quesnays Theorier, han gør Propaganda for, og det med Quesnays Ord og Tanker. Da Regeringen imidlertid nogle Maaneder senere gav Kornhandelen fri, tøvede Mirabeau ikke med at tilegne sig Æren for at have aftvunget Regeringen denne Indrømmelse, hvorved den almindelige Opmærksomhed atter henleddes paa Fysiokraterne.

Omtrent samtidig sluttede Abbed Baudeau, der i 1765 havde erholdt Privilegium paa Udgivelsen af et Tidsskrift med Titlen: »Éphémérides du citoyen ou chronique de l'esprit national«, sig til Quesnays Skole. Hans Omvendelse til Fysiokratismen fik snart Betydning for Skolen derved, at den i Baudeaus Tidsskrift fik et selvstændigt Organ paa en Tid, da Fysiokraterne nærrede alvorlig Frygt for at blive stængede

ude fra den periodiske Presse, om hvis Betydning som Agitationsmiddel de nærrede høje Tanker. I Novbr. 1766 havde Ejeren af »Journal de l'Agriculture etc.« nemlig pludselig afskediget Dupont og dermed sat »la science nouvelle« paa Porten. Da intet andet af de mere bekendte dengang eksisterende Tidsskrifter syntes til Sinds at give Fysiokraterne Husly, var Partiet et Billede af Forvirring, Raadløshed og Opløsning, indtil Baudeau kom Skolen til Undsætning ved at stille sit Tidsskrift, der rigtignok tidligere havde ført en temmelig kummerlig og ubemærket Tilværelse, til Raadighed for Fysiokraterne. Fra Januar 1767 til Mai 1772 var dette Tidsskrift Fysiokraternes officielle Organ, i hvilken Anledning dets Undertitel ændredes til: »Bibliothèque raisonnée des sciences morales et politiques«. Daire paastaar i Henhold til Duponts Udtalelser, at Tidsskriftet er gaaet ind som Følge af et Magtsprog af Kansleren Maupeau, der hadede de fysiokratiske Ideer, hvorimod Loménie i Følge en Ytring af Mirabeau antager, at Tidsskriftet simpelthen er gaaet ind paa Grund af Gæld og af Mangel paa Holdere. Tidsskriftet udkom paany under Baudeaus Redaktion i 1775 under Titlen: »Nouvelles Éphémérides« og fortsattes, saalænge Turgot havde Sæde i Ministeriet. I Januar 1788 skal Baudeau for tredje Gang have forsøgt at faa Tidsskriftet udgivet; men da han faa Maaneder senere blev angrebet af Sindssyge, blev dette Forsøg til intet.

Efter Udgivelsen af den økonomiske Tavle og de dertil knyttede Maximer har Quesnay i Grunden intet skrevet af større Betydning, om hans talrige Tidsskriftsartikler end tilsammen udgøre et temmeligt omfangsrigt Bind. Aug. Oncken, der med stor Omhu har samlet

og udgivet alle Quesnays økonomiske og filosofiske Arbejder, paastaar med Rette, at Quesnays økonomiske og socialpolitiske Forfattervirksomhed har været temmelig betydelig. Men da Quesnays senere Arbejder, Artiklerne »le droit naturel« og »le despotisme de Chine« undtagne, ingen nye Tanker indeholde, og Fysiokraternes Hovedværker netop ikke skyldes ham, men Mirabeau, Le Mercier de la Rivière, Baudeau og Letrosne, er paa den anden Side Daires Udtalelse om, at af alle Fysiokraterne har Quesnay, selve Mesteren, skrevet mindst, ikke blevet afkræftet, men snarere bestyrket ved Onckens Udgave af Quesnays Værker.

Hverken af Økonomisternes Værker eller af de Mindetaler, der efter hans Død bleve holdte over ham i de Akademier, hvoraf han var Medlem, er det muligt at danne sig et fuldt paalideligt Billede af Quesnays Person og Væsen. Ord som »Le Confucius de l'Europe«, »la lumière de son siècle«, »le restaurateur des lois de l'ordre social fondé sur l'ordre naturel«, »le bienfacteur de l'humanité« etc., som Fysiokraterne bruge om deres Mester, ere kun klingende Lyde, der absolut ingen Vejledning giver den Efterverden, der kræver eller ønsker Oplysninger om Quesnays Person og Væsen. Og ikke blot Fysiokraterne, men ogsaa Grev d'Albon, Grand Jean de Fouchy og Romance de Mesmon skildre ham i saa hyperbolske Vendinger, at Konturerne af det Billede, som det dog var Meningen at give, udslettes af Ordenes Svulst. Uden den ubetydelige og snakkelystne Mad. du Haussets Dagbog vilde Quesnays Person og Væsen i Grunden have været Efterverdenen ubekendt, og navnlig vilde hans Forhold til Mad. de Pompadour og Hof-

fet have været omtrent uopklarligt. Men Mad. du Haussets Skildringer, der ere saa meget oprigtigere, som hun selv erklærer sig ude af Stand til at fælde nogen Dom over hans videnskabelige Værd, kaster mangt et ejendommeligt Strejflys over hans Færden ved Hoffet, og gør os det derigennem muligt at danne os et nogenlunde omfattende Billede af hans Person og Væsen. Hun viser os, at Quesnays elskværdige Munterhed, hans Vid, hans Evne til at fortælle Anekdoter og morsomme Historier, hans Ligefremhed, Paalidelighed og Retskaffenhed erobrede ham mange Venner i Hoffets Kredse; men samtidig skjuler hun ikke, at saavel hans uregelmæssige og abeagtige Ansigtstræk som hans ustatelige og noget bondeagtige Skikkelse ikke sjeldent gav Hoffolkene Stof til Latter, samt at hans stadige Syslen med at trække »le produit nets« Zigzaglinjer æggede til Spot.

Iøvrigt nærede Quesnay trods sin Lærdom og sin Kundskabsrigdom yderst smaalige Anskuelse om alt, hvad der højnede sig op over det »Nyttiges« og det »Fornuftiges« Verden. Følelse og Fantasi havde for ham liden eller ingen Værd. Med Ringeagt saa han ned paa Digterne, som han aabenhjertigt tilstod, at han satte i Rang med »joueurs de bilboquet«, en Art omvankende Markedsgøglere. Denne Mangel paa Evne til at kunne tage højere Hensyn end dem, der dikteres af en tør Forstandighed og smaatskaaren Fornuft kommer overalt til Syne i Quesnays Skrifter og øver ofte et overvældende Indtryk paa Læseren.

Om nogen ydre Begivenhed har foranlediget Quesnay til pludselig i en Alder, hvori sligt er udsædvanligt, at lægge de Studier tilside, som i hans kraftigste

Manddomsalder havde indbragt ham Ære og Anerkendelse, for med næsten ungdommelig Fyrighed at kaste sig over nye, hidtil ubetraadte Felter af Videnskaben, vil sikkert altid staa hen i det Uvisse. Største Delen af Quesnays og Mirabeaus efterladte Papirer ere under Revolutionen blevne spredte for alle Vinde eller tilintetgjorte, og deres Brevvexling, som opbevares i Nationalbibliotheket i Paris, indeholder intet Vink til Forklaring af Artiklerne »évidences« og »fermiers« Fremkomst i Encyclopædien. Heller ikke hos Encyclopædisterne findes der nogensteds nogen Oplysning herom.

Dr. Stephan Bauer, der som foran anført har indlagt sig megen Fortjeneste af at fremdrage af det parisiske Nationalbibliotheks Haandskriftsamlinger Manuskripterne til flere Afhandlinger af Quesnay, som indtil da betragtedes som tabte, har gjort et — efter min Mening rigtignok fuldstændigt mislykket — Forsøg paa at udgranske de Veje, ad hvilke Quesnay og hans Disciple er naaede frem til Udformningen af det for dem saa ejendommelige økonomiske og sociale System.

Thi Dr. Bauer er sikkert paa Vildspor, naar han gør gældende, at den ydre Anledning til Quesnays økonomiske Skrifers Fremkomst og til, at Quesnay pludselig i Encyclopædien fremtraadte som J. J. Rousseaus Afløser ved Behandlingen af national- og land-økonomiske Emner, maa søges i den i England i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede fuldbyrdede Omvæltning i Jordbruget, som var blevet bekendt i Frankrig igennem en af Duhamel du Monceau (1750) udgivet Bearbejdelse af det nye Jordbrugs Opfinders, Jethro Tulls Værk. Absolut uholdbar er hans Paastand om, at Quesnay var iblandt de Personer, som strax

foretog Forsøg med den nye Kultur, først paa en mindre Gaard og senere paa en udstrakt Landejendom i Nivernais, det nuværende Departement de la Nièvre, som han i 1757 var blevet Ejer af, da Quesnays Stilling som Mad. de Pompadours Livlæge krævede hans uafbrudte Tilstedeværelse Dag og Nat paa Slottet i Versailles, og ikke levnede ham Tid til at overvære landøkonomiske Experimenter langt borte fra Hoffet eller til selv at lede saadanne paa sine Godser i det fjærne Nivernais.

Hvorledes Quesnay er kommet i Besiddelse af disse temmelig udstrakte Godser, paa hvilke hans Familie til Stadighed boede, medens han selv levede alene i Versailles, er iøvrigt gaadefuldt. Hverken i de Mindetaler, der holdtes over ham efter hans Død i 1774, eller i Fysiokraternes Skrifter omtales Quesnay nogensteds som Godsejer. Heller ikke Oncken omtaler dette. Dr. Bauer oplyser derimod, at en Efterkommer af Quesnay, den nuværende Generalprokureur G Quesnay de Beaurepaire har meddelt ham, at Quesnay i Følge Notarialakt af 24. Januar 1757 har erhvervet sig den udstrakte Landejendom Beauvoir, der omfattede Godserne Beauvoir, Beaurepaire, Saint Germain, Saint-Loup og Glouvet. Da Quesnay var bleven adlet i Aaret 1752, nød han alle en Adelsmands Rettigheder over disse Godser, hvis Drift lededes af Sønnen Blaise. Dr. Bauer, der kun stræber at udgranske de Omstændigheder, der have givet Anledning til Quesnays Fremtræden som økonomisk Forfatter, knytter ingen Gisning til Natarialaktens Datum, der dog sikkert er af Interesse. Thi hvad gik der for sig i Versailles i Januar 1757?

Den 5. Januar 1757 øvede som bekendt Damiens et Attentat paa Kongen. Trods det. at Kong Ludvig d. 15. kun blev yderst let saaret, ja saa let, at Quesnay kunde forsikre Mad. de Pompadour om, at enhver anden trods Saaret uden Risiko kunde være gaaet til Bal, synes Kongen at være blevet grebet af navnløs Angst over Attentatet. Af denne Angst benyttede Mad. de Pompadours Fjender sig til at udvirke, at hun skulde fjærnes fra Hoffet. Storseglbevareren Machault, et af Mad. de Pompadours Kreaturer, der troede Lejligheden gunstig til at forraade sin Velynderinde, overbragte hende Kongens Befaling til at forlade Versailles, en Befaling som Marchalinden af Mirepoix havde let ved at overtale hende til at være overhørig. Paa selve Slottet afventede Mad. de Pompadour Begivenhedernes Gang og knap to Uger forløb, før hun ikke blot havde genvundet, men endog styrket sin Magt over den indolente og forlystelsessyge Konge. Men den Mand, hun navnlig skyldte sin Sejr, var Quesnay, der som Læge tilsaa Kongen fem à sex Gange daglig. Det ligger derfor nær at antage, at Ejendommen Beauvoir har været Quesnays Løn for den Tjeneste, som han viste Mad. de Pompadour. Omstændigheder, der staa i Forbindelse med tidligere forefaldne Begivenheder, bestyrke denne Antagelse. Quesnay erholdt saaledes en Pension for under en Koppeepidemi i 1752 at have reddet Dauphinens Liv, en Pension, der blev forhøjet, da han samme Aar erholdt Stillingen som Medecin consultant du roi. Endvidere fortæller Mad. du Hausset, at Kongen en Nat blev pludselig syg i Mad. de Pompadours Soveværelse, Quesnay blev hentet, og det lykkedes ham hurtig at

faa Bugt med Ondet. Mad. du Hausset skildrer udførlig den just ikke meget moralske Scene, hvori Quesnay hin Nat spillede en Hovedrolle. Til Løn for sin Tjeneste og for at bevare Tavsheden modtog Quesnay en Pension paa 1000 écus samt Løfte om et Embede for sin Søn. Naar denne Begivenhed har fundet Sted, meddeler Mad. du Hausset ikke, men efter al Rimelighed har det været i den første Halvdel af Aaret 1756. Da Quesnay imidlertid ikke lagde Vægt paa at faa sin Søn anbragt i et Statsemede, men derimod nærrede et levende Ønske om at se ham hellige sig Landvæsenet, er der neppe Tvivl om, at Kongens Løfte ved Mad. de Pompadours Medvirkning er blevet indfriet med Ejendommen Beauvoir efter den sidste store Tjeneste, som Quesnay efter Damiens Attentat viste Favoritinden, saa meget mere som Mad. de Pompadour plejede at belønne vigtige Tjenester, der vare ydede hende personlig, med stor Rundhaandethed.

Det er imidlertid unødvendigt med Dr. Steph. Bauer at søge en særlig Anledning til Quesnays Forkærlighed for Landvæsen og Økonomi. Ingen som helst ydre Begivenhed behøver at have været medvirkende Aarsag til at han fra Medicinen førtes ind paa metafysiske og psykologiske Spekulationer. Og fra disse til Økonomien var Springet dengang langt fra stort. Grev d'Albons træffer derfor sikkert det rette, naar han i sin Mindetale over Quesnay siger: »Après avoir terminé son travail sur l'économie animale, Quesnay se trouvait naturellement conduit à s'occuper de l'économie politique.«

Denne Opfattelse af Gangen i Quesnays videnskabelige Udvikling, var ubetinget den almindelige blandt hans Samtidige og Disciple. Baade Dupont, Mirabeau

og Marquis de Mesmon gaa ud fra denne Antagelse, og selv Adam Smith giver i sin Kritik af det fysiokratiske System denne Opfattelse Medhold, idet han med stor Bestemthed udtaler, at Quesnay synes at have troet, at de politiske Organismer ligesaa vel som de fysiske Legemer »would thrive and prosper only under a certain precise regimen, the exact regimen of perfect liberty and justice«.

Ingen af disse Forfattere — den svulstige Mirabeau undtagen — har hermed villet udtale andet, end at Quesnays Tro paa en evig og ubøjelig Naturlov, af hvis Erkendelse og Overholdelse det enkelte Menneskes saavel som hele Slægtens materielle Velfærd afhænger, kan føres tilbage til hans tidligere medicinske, kirurgiske og naturvidenskabelige Studier. Det er i denne Henseende ligegyldigt, om Quesnay udelukkende ved egen Erfaring og Iagttagelse er kommet til sin ejendommelige Opfattelse af Naturlovens Gyldighed for det fysiske Liv og de dyriske Samfund, eller om Studiet af Sydenhams, Boerhaves og Stahls i mange Retninger epokegørende Værker har ført ham ind paa disse Theorier. Selv om den lærde Albrecht v. Haller har Ret i sin Paastand om, at Quesnay ikke altid viste den tilbørlige Respekt for den literære Ejendomsret og næsten altid undlod at nævne sine Kilder, saa at meget i Quesnays medicinske og kirurgiske Skrifter, som almindeligt antages for at være originalt, i Virkeligheden maa henføres til fremmede Forfattere, gælder dette ikke Theorien om, at Betingelsen for at kunne faa Del i Lykken, for Samfundet som for det enkelte Individ, er at underordne sit Liv under den evige, men hidtil alt for upaaagtede Naturlov, der behersker Men-

neskets sociale Liv. Denne Theori, der er af den største Betydning for Quesnays ethiske og økonomiske System, ja det Fundament, hvorpaa hele hans Lærebygning hviler, er sikkert hans egen.

Spørgsmaalet bliver da, hvilken Betydning Quesnays Foruddannelse som Læge, Kirurg og Naturforsker har haft for hans senere økonomiske Forfattervirksomhed, og om det er muligt i hans tidligere medicinske og kirurgiske Skrifter at finde Kimen til de Grundtanker, hvorpaa hans økonomiske Arbejder hvile. Dette Spørgsmaal kan sikkert besvares bejaende; thi af enkelte spredte Ytringer i hans kirurgiske og fysiologiske Skrifter synes disse Grundtanker at have foresvævet ham en lang Aarrække, forinden han udgav sin »droit naturel« (1765). Da Flertallet af Quesnays medicinske og kirurgiske Skrifter dog kun behandlede specielle Emner, der ikke gav Anledning til Fremsættelse af abstrakte Theorier, og mere vidtrækkende Undersøgelser egentlig kun findes i den af ham redigerede Indledning til 1ste Bind af det kongelige kirurgiske Akademis Memoirer (1743) og i »L'Economie animale«, et fra et rent fysiologisk Standpunkt betragtet yderst tarveligt Værk, der udkom i 1747, to Aar, før Quesnay traadte i Mad. de Pompadours Tjeneste, komme kun disse i Betragtning ved denne Undersøgelse. I begge disse Skrifter findes de Grundtanker udtalte, hvorpaa hans senere økonomiske Arbejder hvile. Saaledes fremsætter han allerede i det førstnævnte Tanken om en »ordre moral« — Indbegrebet af de ethiske Love og de Naturlove, der styre det menneskelige Samfund — og i sin »économie animale« forfægter han denne Tanke med stor Bestemthed.

Thi det er ikke blot som Grundlægger af Nationaløkonomien, som den, hvem den første systematiske Fremstilling af Økonomien skyldes; men tillige som den første Forkynder af, at der for de menneskelige Samfund gælder en Naturorden, hvis evige og uforanderlige Love bør reflektere sig i de af de enkelte Staters regerende Mænd udstedte Anordninger, at Quesnay har indlagt sig Fortjeneste. At hans første Skrifter kom til at omhandle Landbrugsforhold, skyldes navnlig den i Landbruget herskende Tilbagegang, der fra Midten af det attende Aarhundrede tiltvang sig saavel Nationens som Regeringens Opmærksomhed og vakte en uklar Anelse om en forestaaende Folkerejsning. Som den, der var født paa Landet og fra Barnsben selv havde beskæftiget sig med Landbrug, maatte Quesnay føle sig særlig opfordret til at tilbyde Encyklopædien nogle Artikler om Landbrugsforhold. At Tulls, Cantillons og Herberts omtrent samtidigt paa Fransk udkomne Værker kunne have øvet stor Indflydelse paa den Retning, Quesnays Tankegang tog, benægter jeg ikke; men jeg tror, at den Omstændighed, at Quesnay uden at lade sig skræmme af sin stærkt fremrykkede Alder strax stillede det som sin Opgave at finde det sociale Livs Love, ikke behøver anden Forklaring end hans, under Paavirkning af hans medicinske og fysiologiske Studier udviklede, faste Tro paa, at alt Levende, det menneskelige Samfund saavel som det enkelte Individ, er underkastet visse evige Naturlove.

Trods det, at denne Opfattelse af Quesnays videnskabelige Udvikling synes saa nærliggende og uomstødelig, har Prof. Dr. Wilh. Hasbach i sin Afhandling

om den ældre Nationaløkonomis filosofiske Grundlag fundet sig foranlediget til at vække Tvivl om dens Berettigelse. Han betragter Fortællingen om, hvorledes Quesnay fra Medicinen efterhaanden er blevet ledet ind paa Studiet af Økonomien og Socialfilosofien som en Fabel, der nærmest skyldes den barnagtige For-gudelse, som selv de mest fremragende Medlemmer af Økonomisternes Skole viste Quesnay, Mesteren. Ligeledes benægter han, at nogen af de Mænd, der hævde Forbindelsen imellem Quesnays medicinske og naturretlige Arbejder, have været i Stand til at føre fuldgyldigt Bevis for deres Paastand, og erklærer, at det Brudstykke af Quesnays »Economie animale«, som Oncken meddeler, er absolut utilstrækkeligt som Bevismateriale. Selv Adam Smiths Udtalelser vægrer han sig ved at tillægge nogen Beviskraft, dels fordi Smith udtrykker sig meget varsomt, og dels fordi »Wealth of Nations« er udkommet efter de Mindetaler, som bleve holdte over Quesnay efter hans Død, og Smith saaledes kan være blevet paavirket af Udtalelser i disse. Til Fordel for sin Anskuelse paaberaaber Dr. Hasbach sig dels Albrecht v. Haller og dels Aug. Oncken. Da Quesnay kun yderst sjeldent angiver sine Kilder, tror Dr. Hasbach sig berettiget til at slutte, at Quesnay har hentet de betydningsfuldste af sine Ider fra den engelske Filosof Cumberland, hvis Bog »Disquisitio de legibus naturæ philosophica« allerede i Aaret 1744 var blevet oversat paa Fransk af Barbeyrac. Denne Paastand bygger han hovedsagelig paa den Kendsgærning, at saavel Quesnay som Cumberland søge den fysiske Sanktion for den ethiske Naturlov, at de begge udlede det retfærdige af det nyttige, og begge nære den

Overbevisning, at Gud eller det højeste Væsen vi Menneskeslægtens Vel. Hvor uimodsigeligt dette end er, er det dog kun et yderst tarveligt Bevis for, at Quesnay har hentet sine Ider fra Cumberland. Dr. Hasbach indrømmer tilmed selv, at Quesnay har behandlet de af ham optagne fremmede Elementer med stor Selvstændighed.

Om det end er højst rimeligt, at Læsningen af Cumberlands Værk i Barbeyracs Oversættelse kan have øvet nogen Indflydelse paa Quesnay, bør det dog erindres, at den Aaret forud 1743, redigerede Indledning til det kirurgiske Akademis Memoirers 1ste Bind helt igennem hviler paa den samme Naturopfattelse som Quesnays senere Skrifter om Naturretten. Hvad endelig Albrecht v. Haller angaar, er hans Anmeldelser i »Göttinger gelehrte Anzeiger« af Quesnays Værker prægede af en saadan Ringeagt, Haan og Uvilje, at han ikke kan betragtes som fordomsfri, og Prof. Oncken indrømmer udtrykkelig, at Spiren til Quesnays økonomiske og naturretlige Anskuelser findes i hans »Economie animale«. Men dermed har Dr. Hasbachs Indsigelse imod en Opfattelse, der paatrænger sig saa umiddelbart, mistet al Betydning.

Af den Omstændighed, at Mænd som d'Alembert, Duclos, Diderot, Helvetius, Buffon og Turgot en Tid lang hyppigt vare Gæster hos Quesnay, og at der i hans Lejlighed i Versailleslottet taltes frit og uforbeholdent om Tidens mest aktuelle Emner, om Nationaløkonomi, Politik, Statskunst og Religion, har flere Forfattere villet drage den Slutning, at Kimen til de Theorier, der hidførte Revolutionen og det gamle Monarkis Fald, maa søges i den af Mad. de Pompa-

dour beboede Fløj af Slottet i Versailles. Dette er dog neppe rigtigt. Quesnays og hans Tilhængeres venskabelige Forhold til Filosoferne var kun kortvarigt og med Undtagelse af Turgot synes ingen af Fysiokraterne at have været optagne i de literære Cirkler, som fra Midten af Treserne dannede sig rundt om i Paris, og fra hvilke de revolutionære Theorier spredtes ud blandt Befolkningen.

Efter Mad. de Pompadours Død i 1764 har Quesnay vexlende haft Ophold i Paris og Versailles, om han end nominelt beholdt sine Stillinger ved Hoffet. I denne Tid deltog han hyppigt i Mirabeaus Tirsdagsmøder. Blandt de fremmede, der fik Adgang til disse, var den senere saa berømte Adam Smith, der under sit Ophold i Frankrig som den unge Hertug af Bucclaughs Hovmester tilbragte omtrent ti Maaneder i Paris. Smiths Forbindelse med Fysiokraterne var da saa intim, at Dupont de Nemours endog betragtede ham som en Meddiscipel. Humes anbefaling aabnede alle Døre for ham, og Smith, der allerede dengang gjorde Forstudier til sin »Wealth of Nations«, har selvfølgelig benyttet Lejligheden til at sætte sig grundigt ind i Fysiokraternes System.

Efter Ludvig d. 15des Død faldt Quesnay i Unaade og blev tvunget til at tage Afsked fra sine Stillinger ved Hoffet, uden at det har været mulig at faa Grunden hertil tilfredsstillende opklaret. Quesnays Afskedigelse er saa meget mærkeligere, som Turgot omtrent samtidig traadte ind i Regeringen, og Fysiokraterne paa den Tid ventede at se deres Lære ført ud i det praktiske Liv til Fremme af hele Menneskehedens Vel. Afskedigelsen har sikkert krænket Quesnay og muligvis

fremskyndet hans Død, der fandt Sted et halvt Aarstid senere, d. 16. Decbr. 1774. I de sidste Aar af sin Levetid kastede Quesnay sig over Studiet af Mathematiken og uden at ændse sin Alder eller sine yderst mangelfulde Forkundskaber tog han fat paa Løsningen af et af Matematikens hidtil uløste Problemer, det om Cirkelns Kvadratur, og troede snart at have fundet Løsningen til dette. Kun Døden hindrede ham i Offentliggørelsen af sine matematiske Undersøgelser, af hvilke hans Tilhængere og navnlig Turgot frygtede en Skandale. Mærkelig nok paastaar Prof. Oncken dog med stor Bestemthed, at disse Undersøgelser ikke røbe Tegn paa Aandssvaghed.

I forholdsvis kort Tid var det lykkedes Quesnay at samle om sig og sin Lære en Række af indtil Fanatisme troende Tilhængere, der gensidigt udbasunede hinandens og Mesterens, Quesnays, Ry. Skønt meget af det Ry, der gik af den »nye« Videnskab, som Quesnay og hans Tilhængere forkyndte, skyldtes en fuldtud gennemført og disciplineret Propaganda, overfor hvilken Tiden stod uforstaaende, og imod hvilken Modstandernes Spot og Forsøg paa at latterliggøre Skolen prelede magtesløse af, er det sikkert uberettiget med Dr. Sievers at kalde Quesnays Skole »ein Schwarm ungebildeter Publicisten, die sich als Secte geriren und gedankenlos Formeln zu Dogmen erheben.«

I Tiden fra 1764 til 1772 naaede den Quesnayske Skole sin højeste Blomstring. I Efemeriderne, Skolens

Organ, skrev da foruden Quesnay, Mirabeau, Dupont, Le Mercier de la Rivière, Abbederne Baudeau og Roubaud, Le Trosne og Turgot, en Mængde mindre bekendte Mænd som Abeille, Fourqueux, de Butré, Saint Peravy, de Vauvilliers og den unge Hertug af Saint-Mesgrin, ja selv Markgreven af Baden, hvem Mirabeau havde vundet for Fysiokratismen. Der er ingen Tvivl om, at Efemeriderne og den Larm, der udgik fra deres Spalter, har indvirket paa Regeringens Beslutning om Kornhandelens Frigivelse, skønt Regeringen hverken nærede Sympathi, Interesse eller Tillid til den Quesnayske Skoles Theorier. At Forsøget mislykkedes, og Regeringen paa Grund af Hungersnød og daarlig Høst blev tvunget til at tilbagekalde sine Edikter om Kornhandelens Frihed, var derfor et føleligt Slag for Quesnays Skole, der ikke havde nølet med at tilrane sig hele Æren for de af Regeringen trufne Foranstaltninger. Lidt efter lidt begyndte den offentlige Mening at vende sig imod Skolen, og fremmest blandt dens Modstandere stod Necker, Abbed Galiani, Grimm og Voltaire. Allerede tidligere havde den Samvirken, der havde bestaaet imellem Quesnays Skole og Encyclopædisterne, givet Plads for et bittert og uforsonligt Fjendskab. Mirabeau kaldte Encyclopædisterne »des fripons orgueilleux«, »la plus nuisible espèce des méchants« og lign., medens Diderot til Gengæld frakendte Quesnays Disciple enhver Ret til at kalde sig Filosofer.

I sin Mindetale over Quesnay tiltog Mirabeau sig vel Førerskabet over Skolen som den »nye« Videnskabs »fils aîné«; men hans fordums Energi var brudt. Den Bitterhed, hvormed han i sine senere Breve omtaler

Mænd som Turgot, Malesherbes, Dupont og Baudeau tyder paa dalende Anseelse blandt hans fordums Partifæller. Men ogsaa Skolen selv befandt sig i fuld Oplosning, og i Grunden var den ikke mere til ved Turgots Død i 1781. Mirabeaus uhyggelige Familiestridigheder havde da forlængst ikke blot røvet ham hans Ry som Forfatter og Menneskeven, men ogsaa undergravet hans Anseelse indenfor Skolens snævre Kreds. Til Familiestridighederne kom tilmed økonomiske Sorger, Trang og Fattigdom, saa Mirabeaus sidste Leveaar vare meget mørke. Baudeaus uværdige Optræden overfor Turgot, hvem han af krænket Forfængelighed bagtalte til Maurepas, havde, saavel som hans Uvederhæftighed og Upaalidelighed, haft hans Udstødelse af Skolen til Følge, længe før den Sindssygdом kom til Udbrud, der formørkede hans sidste Dage. Morellet var blevet Neckers Ven, og Saint Peravy var forlængst glemt tilligemed den Skare Aander af lavere Rang, der havde fylket sig om Quesnay. Hverken Le Mercier eller Le Trosnes Skrifter formaaede længere at fængsle den offentlige Mening, der mere og mere optoges af politiske Problemer. Ja selv Quesnays Skrifter vilde muligvis være gaaede i Forglemmelse, hvis ikke Mallet-Dupan havde udslynget den rigtignok ubeviselige Paastand, at Quesnay havde øst alle sine Tanker af et italiensk Skrift. Men selv om Skolen i Ordets snævrere Betydning hørte op at existere, faldt ikke dermed alle de af den forfægtede politiske og økonomiske Theorier og Ideer. Nej tvertimod. Enkelte af disse have ikke blot overlevet Skolens Undergang, men faaet Betydning for den sociale Udvikling i vort Aarhundrede.

For den Revolution, som en halv Menneskealder

efter Quesnays Død sprængte det gamle Monarki, fik Quesnays Theorier derimod kun ringe positiv Betydning. Med eller imod deres Vilje havde hans Disciple udført deres Del af det Undermineringsarbejde, der karakteriserer Tiden før Revolutionen. Men da det gamle Samfund endelig styrtede sammen, var det andre Mænd med andre Ideer, der traadte i Spidsen for Bevægelsen, medens de faa af Quesnays nærmeste Disciple, der oplevede Revolutionen, enten holdt sig tilbage fra Deltagelse i Statslivet eller som Dupont indskrænkede sig til at kæmpe for de liberale Ideer i al Almindelighed. Ja, Mercier de la Riviere havde endog i den Grad stillet sig udenfor Begivenhederne, at han midt under Rædselsherredømmet udtænkte Statsforfatninger, hvori den enevældige Kongemagt førte Styret. Lavergne har derfor sikkert Ret, naar han antager, at de politiske Partier, der efter Kongedømmets Fald førte en saa oprivende Kamp med hinanden, fuldstændigt lode haant om Modstandere, hvis Tanker og Forestillinger stadigt kredsede om et Begreb, hvormed Datidens Mænd troede, at de ved Hjælp af Guillotinen havde gjort fuldstændig op, saa meget mere som disse totalt manglede Evnen til at drive praktisk Politik. Intet af de Partier, der i hurtig Vexlen stod i Spidsen for Udviklingen, kan siges at have været paavirket af Quesnays Theorier, maaske med Undtagelse af Herbertisterne.

København, i Marts 1894.
